

Kodeks postępowania karnego. Komentarz

Wydanie 6.

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Kodeks postępowania karnego¹

z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 89, poz. 555)

Tekst jednolity z dnia 13 maja 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375)

(zm.: Dz.U. 2022, poz. 1855, poz. 2582, poz. 2600; 2023, poz. 289, poz. 535, poz. 818, poz. 1606, poz. 1860)

¹ Odnośnik nr 1 w brzmieniu ustawy z dnia 14.04.2023 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 818), która wchodzi w życie 15.02.2024 r.:

Niniejsza ustawa w zakresie swojej regulacji realizuje postanowienia:

- 1) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294 z 06.11.2013, str. 1);
- 2) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 65 z 11.03.2016, str. 1);
- 3) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.Urz. UE L 297 z 04.11.2016, str. 1 oraz Dz.Urz. UE L 91 z 05.04.2017, str. 40);
- 4) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzаныmi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 132 z 21.05.2016, str. 1).

Dział I. Przepisy wstępne

Literatura: *I. Andrejew*, Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978; *G. Artymiak, M. Rogalski, Z. Sobolewski* (red.), Proces karny. Część ogólna, Warszawa 2007; *B. Barry*, Theories of Justice: A Treatise on Social Justice, vol. 1, Berkeley 1989; *E. Bieńkowska*, Istota i znaczenie mediacji, Katowice 1999; *E. Bieńkowska*, Mediacja w polskim prawie karnym, Probl. PK 1998, Nr 18; *O. Bogucki, M. Zielński*, Zasada bezstronności – art. 4 k.p.k. a podstawy środka odwoławczego, Pal. 2009, Nr 11–12; *M. Cieślak*, Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, t. 1, Warszawa 1955; *S. Cora*, Zasada legalizmu ścigania a zawiadomienie o przestępstwie, PiP 2010, Nr 10; *A. Czapigo*, Umorzenie postępowania karnego z powodu niepełnienia czynu, Prok. i Pr. 1998, Nr 1; *J. Czapska* (red.), Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia, Warszawa 2000; *W. Daszkiewicz*, Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego, w: *E. Skrętowicz* (red.), Nowy Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe, Kraków 1998; *W. Daszkiewicz*, Pojednanie, ugoda i mediacja w procesie karnym (zagadnienia procesowe), w: Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego, Warszawa 1998; *W. Daszkiewicz*, Przepiętność czynu jako przesłanka procesowa, PiP 1968, Nr 12; *U. Doniec, A. Kozłara*, Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego w zakresie decyzji kreujących zobowiązania podatkowe, w: *T. Grzegorzczak, J. Izydoreczak, R. Olszewski* (red.), Z problematyki funkcji procesu karnego, Warszawa 2013; *J. Duży*, Zasada legalizmu a cele procesu karnego, PiP 2011, Nr 2; *A. Gaberle*, Dowody w sądowym procesie karnym, Kraków 2007; *L. Garlicki, A. Murzynowski*, Sądownictwo i jego organizacja w nowej Konstytucji, w: Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, Kraków 16–18.6.1988 r. (materiały z konferencji naukowej), Warszawa 1989; *T. Gizbert-Studnicki*, Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym, PiP 2009, Nr 7; *Z. Gosk, B. Szyprowski*, Zasada oportunistu w polskim postępowaniu karnym (art. 11 KPK), PS 2004, Nr 11–12; *Z. Gostyński*, Nowe podstawy zawieszenia postępowania karnego, w: *T. Nowak* (red.), Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza, Poznań 1999; *Z. Gostyński*, Umorzenie postępowania na podstawie art. 11 nowego kodeksu postępowania karnego – odstępstwo od zasady legalizmu, Prok. i Pr. 1997, Nr 12; *Z. Gostyński*, Zawieszenie postępowania karnego, Warszawa 1994, 1998; *Z. Gostyński*, Zawieszenie postępowania w nowym ustawodawstwie karnoprosesowym, Warszawa 1998; *J. Grajewski* (red.), Prawo karne procesowe – część ogólna, Warszawa 2011; *J. Grajewski*, Ściganie na wniosek pokrzywdzonego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania karnego, w: *T. Nowak* (red.), Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza, Poznań 1999; *E. Gruza*, Przyczynki do zagadnienia i wykorzystania „dowodów naukowych” w procesie karnym, PS 1995, Nr 7–8; *T. Grzegorzczak*, Obrońca w postępowaniu przygotowawczym, Łódź 1988; *W. Grzeszczyk*, Charakter prawny terminu określonego w art. 11 § 2 k.p.k., Prok. i Pr. 1999, Nr 3; *J. Gurgul*, Wartość dowodowa pomówienia współoskarżonego. Artykuł polemiczny, Prok. i Pr. 1996, Nr 6; *P. Hofmański*, Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego, Białystok 1993; *P. Hofmański*, Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń 1995; *P. Hofmański*, Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego, Katowice 1988; *S. Iwanicki*, Immunitet parlamentarny jako przyczyna zawieszenia postępowania karnego, Prok. i Pr. 1999, Nr 10; *B. Janusz-Pohl*, Immunitety w polskim postępowaniu karnym, Warszawa 2009; *B. Janusz-Pohl, P. Mazur*, Wpływ czynności w niezbędnym zakresie na wszechstronne zabezpieczenie i utalenie materiału dowodowego, RPEiS 2010, Nr 1; *W. Jasiński*, Model procesu karnego a efektywność dochodzenia do prawdy – uwagi na tle projektu nowelizacji kodeksu postępowania karnego, w: *K. Kremens, J. Skorupka* (red.), Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprosesowego 2013, Wrocław 2013; *W. Jasiński*, Uwagi o interpretacji zasady bezstronności sądu, w: *H. Izdebski, P. Skuczyński* (red.), Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy, Warszawa 2013; *J. Jodłowski*, Wpływ ograniczenia inicjatywy dowodowej sądu na realizację zasady prawdy materialnej w postępowaniu karnym, CzPKiNP 2012, Nr 6; *S. Kalinowski*, Polski proces karny, Warszawa 1971; *S. Kalinowski*, Postępowanie karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1963; *P. Kardas*, Projektowany model obrony z urzędu a zasada prawdy materialnej, Pal. 2013, Nr 5–6; *P. Kardas*, Zasada prawdy materialnej a kontradiktoryjność postępowania dowodowego. Przeciwnostawne czy komplementarne zasady procesu karnego?, w: *J. Giezek, A. Malicki* (red.), Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego, Warszawa 2012; *R. Kmieć* (red.), Prawo dowodowe. Zarys wykładu, Warszawa 2008; *R. Kmieć*, Uprawdopodobnienie w procesie karnym, NP 1983, Nr 5; *W. Kociubiński*, Orzekanie o środku zabezpieczającym z art. 94 § 1 Kodeksu karnego w świetle nowego Kodeksu postępowania karnego, PS 1999, Nr 3; *R. Koper*, Stopnie prawdopodobieństwa a ocena dowodów w postępowaniu karnym, PS 2009, Nr 7–8; *A. Kordik*, Oportunizm czy legalizm, NKPK 1998, t. II; *K. Korzan*, Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972; *K. Krasny*, Wartość dowodowa pomówienia współoskarżonego, Prok. i Pr. 1995, Nr 11–12; *P. Kruszyński* (red.), Wykład prawa karnego procesowego, Białystok 2003, 2004; *P. Kruszyński*, Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym, Warszawa 1983; *M. Kucharczyk*, Pomówienie jako szczególny rodzaj „wyjaśnień” oskarżonego, PS 2005, Nr 4; *H. Kuczyńska*, Wspólny obszar postępowania karnego w prawie Unii Europejskiej, Warszawa 2008; *J. Kudrelek*, Choroba psychiczna jako przyczyna zawieszenia postępowania, Prok. i Pr. 2004, Nr 11–12; *J. Kudrelek*, Przyczyny zawieszenia postępowania niewymienione *expressis verbis* w art. 22 kodeksu postępowania karnego, Przegl. Pol. 2005, Nr 1; *J. Kudrelek*, Zawieszenie postępowania karnego, Przegl. Pol. 2004, Nr 4; *J.A. Kulesza*, Glosa

do post. SN z 8.4.2003 r., KK 229/02, WPP 2004, Nr 4; C. Kulesza, Efektywność udziału obrońcy w procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej, Kraków 2005; B. Kunicka-Michalska, Zasady odpowiedzialności karnej. Artykuł 1 § 1 i 2, art. 3–7. Komentarz, Warszawa 2006; M. Lipczyńska, R. Ponikowski, Granice prawa oskarżonego do obrony, Pal. 1978, Nr 4; J. Łętowski, Miejsce sędziego we współczesnym systemie rządzenia państwem, w: J. Gaj (red.), Niezawisłość sędziowska. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Sąd Najwyższy i Instytut Państwa i Prawa PAN w dniu 20 kwietnia 1990 r. w Popowie, Warszawa 1990; J. Majewski, Granice dozwolonej obrony w procesie karnym a ryzyko popełnienia przestępstwa przez adwokata wykonującego czynności obrończe, w: J. Giezek (red.), Adwokatura w systemie organów ochrony prawnej, t. 3, Warszawa 2010; K. Marszał, Informowanie uczestników procesu karnego o ich obowiązkach i uprawnieniach, Prob. PK 1982, t. VII; K. Marszał, Proces karny. Zagadnienia ogólne, Katowice 1995, 2013; A. Murzynowski, Istota i zasady procesu karnego, Warszawa 1994; A. Murzynowski, Mediacja w toku postępowania przygotowawczego, w: S. Stachowiak (red.), Współczesny polski proces. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi, Poznań 2002; A. Murzynowski, Refleksje na temat kształtu procedury karnej w XXI wieku, Prok. i Pr. 2001, Nr 7–8; B. Nita, Zasada ne bis in idem w międzynarodowym obrocie karnym, PiP 2005, Nr 3; C. Nowak, Prawo do korzystania z pomocy tłumacza w europejskim i polskim prawie karnym, Prok. i Pr. 1998, Nr 10; T. Nowak (red.), Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza, Poznań 1999; M.A. Nowicki, „Rzetelny proces w rozsądnym terminie” w prawie europejskim, SE 1997, Nr 2; M.A. Nowicki, Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Kraków 2006; A. Peyrefitte, Wymiar sprawiedliwości między ideałem a rzeczywistością (przeł. J.M. Padlewska), Warszawa 1987; M. Płachta, Prawa i gwarancje oskarżonego, GSP 2004, t. XII; M. Siewierski, J. Tylman, M. Olszewski, Postępowanie karne w zarysie, Warszawa 1974; M. Rogacka-Rzewnicka, Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego, Warszawa 2007; A. Sakowicz, Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na obszarze Unii Europejskiej, w: A. Sakowicz, A. Górski (red.), Zwalczenie przestępczości w Unii Europejskiej, Warszawa 2006; E. Skrętowicz, Iudex suspectus w polskim procesie karnym, Ann. UMCS 1996, t. 13; J. Skorupka, Funkcja gwarancyjna przepisów prawa karnego procesowego, w: B.T. Bieńkowska, H.M. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka (red.), Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego, Warszawa 2015; J. Skorupka, Sprawiedliwość proceduralna jako cel procesu karnego, w: J. Skorupka (red.), Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy, Warszawa 2009; J. Skorupka, K. Kremens (red.), Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym, Wrocław 2013; J. Skorupka, D. Gruszecka (red.), Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników procesu karnego, Warszawa 2015; Z. Sobolewski, Samooskarżenie w świetle prawa karnego (nemo se ipsum accusare tenetur), Warszawa 1982; S. Stachowiak, Odmowa wszczęcia śledztwa lub dochodzenia, Prok. i Pr. 2006, Nr 7–8; R.A. Stefański, Czynności dowodowe prokuratora zlecone przez sąd – art. 397 KPK, Prok. i Pr. 2003, Nr 5; R.A. Stefański, Karnoprosesowe aspekty zgody parlamentarzysty na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej, Prok. i Pr. 2002, Nr 6; R.A. Stefański, Obrona obligatoryjna, Warszawa 2012; R.A. Stefański, Podstawy i przyczyny umorzenia postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr. 1996, Nr 2–3; R.A. Stefański, Umorzenie absorpcyjne postępowania odstępstwem od zasady legalizmu, w: J. Czapska (red.), Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltośa, Warszawa 2000; M. Syta, Załalenia na postanowienia zamykające drogę do wydania orzeczenia, podejmowane w toku postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr. 2006, Nr 1; S. Śliwiński, Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zagadnienia ogólne, Warszawa 1948; Z. Świada (red.), Postępowanie karne. Część ogólna, Warszawa 2008; Z. Świada, Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy „w rozsądnym terminie”, PiP 2005, Nr 10; Z. Świada, Zasada swobodnej oceny dowodów w polskim procesie karnym, Wrocław 1983; Z. Świada, W. Jasiński, M. Kuźma, Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie a realizacja zasady prawdy materialnej w polskim procesie karnym, w: Z. Sobolewski, G. Artymiak (red.), Zasada prawdy materialnej, Warszawa 2006; Z. Świada-Lagiewska, Zakres związania sądu w dokonywaniu ustaleń faktycznych w procesie karnym, NP 1983, Nr 2; Z. Świada-Lagiewska, Zasada swobodnej oceny dowodów na tle systemu zasad procesu karnego, RPEiS 1978, Nr 2; Z. Tobor, T. Pietrzykowski, Bezstronność jako pojęcie prawne, w: I. Bogucka, Z. Tobor (red.), Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego, Kraków 2003; Z. Tobor, T. Pietrzykowski, Roszczenie do bezstronności, w: J. Stelmach (red.), Filozofia prawa wobec globalizmu, Kraków 2003; T. Tomaszewski, Dowód z opinii biegłego w procesie karnym, Warszawa 1998; J. Tylman, Warunki dopuszczalności postępowania karnego (przesłanki procesowe), w: Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze, z. 14, Warszawa 1998; J. Tylman, Zasada legalizmu w procesie karnym, Warszawa 1965; J. Waluk, Mediacja jako instytucja dla pokrzywdzonego, Mediator 2002, Nr 1; S. Waltoś, Glosa do uchw. SN z 6.7.1967 r., VI KZP 18/67, NP 1968, Nr 2; S. Waltoś, Nowa polska procedura karna a oczekiwania społeczne, PiP 1998, Nr 9–10; S. Waltoś, Nowe instytucje w kodeksie postępowania karnego z 1997 r., PiP 1997, Nr 8; S. Waltoś, O obstrukcji procesowej, czyli kilka uwag o nadużyciu prawa procesowego, w: L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005; S. Waltoś, Zawieszenie postępowania w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania karnego, Pal. 1970, Nr 12; S. Waltoś, P. Hofmański, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2016; M. Wąsek-Wiaderek, Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej, Kraków 2003; M. Wąsek-Wiaderek, Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu, w: P. Wiliński (red.), System Prawa Karnego Procesowego, t. 3, cz. 2, Zasady procesu karnego, Warszawa 2014; P. Wiliński, Sprawiedliwość proceduralna a proces karny, w: J. Skorupka (red.), Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy, Warszawa 2009; P. Wiliński, Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006; B. Wojciechowski, Dyskrecjonalność sędziowska. Studium teoretycznoprawne,

Toruń 2004; *J. Wojnar*, Odstąpienie od zasady legalizmu – art. 11 KPK, Prok. i Pr. 1999, Nr 6; *W. Wolter*, Nauka o przestępstwie, Warszawa 1973; *W. Wolter*, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 1947; *J. Wójcikiewicz*, Dowód naukowy w procesie sądowym, Kraków 2000; *J. Wójcikiewicz*, Zasada „naukowej oceny dowodów” w polskim procesie sądowym, w: *J. Czapska* (red.), Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Prof. S. Waltośia, Warszawa 2000; *A. Zachuta*, Proces karny skrócony, Pal. 2000, Nr 7–8; *A. Zachuta*, Umorzenie absorpcyjne (art. 11 KPK) – instrument przydatny w procesie karnym, czy zbędny?, Prok. i Pr. 2000, Nr 12; *J. Zagrodnik*, Umorzenie absorpcyjne a instytucja skargi subsydiarnej w polskim procesie karnym, Prok. i Pr. 2000, Nr 2; *K. Zawistowski*, Mediacja w postępowaniu przygotowawczym, Prok. i Pr. 2005, Nr 11; *K. Zgryzek*, Orzekanie o środkach zabezpieczających wobec niepoczytalnych sprawców czynów zabronionych w świetle projektu Kodeksu postępowania karnego w redakcji z lutego 1995 r., Probl. PK 1995, Nr 13; *K. Zgryzek*, Postępowanie w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających w polskim procesie karnym, Katowice 1989; *M. Zubik*, Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, PS 2005, Nr 3.

Art. 1. [Zakres obowiązywania]

Postępowanie karne w sprawach należących do właściwości sądów toczy się według przepisów niniejszego kodeksu.

Spis treści

	Nb
I. Pojęcie postępowania karnego	1
II. Źródła prawa karnego procesowego	11
III. Stosowanie przepisów KPK w innych postępowaniach	14
IV. Granice procesu karnego	16

I. Pojęcie postępowania karnego

1. **Postępowanie karne.** Omawiany przepis wyraża podstawową normę dla całości postępowania karnego składającą się z dwóch elementów: że postępowanie musi być postępowaniem karnym oraz że postępowanie musi należeć do właściwości sądów. Postępowanie karne jest **obligatoryjną formą stwierdzenia winy** określonej osoby z powodu popełnionego przestępstwa. Realizacja prawa karnego może nastąpić tylko po przeprowadzeniu procesu karnego, co oznacza, że ustalenie popełnienia przestępstwa i jego sprawcy oraz wymierzenie kary może nastąpić jedynie w sposób przewidziany w procesie karnym (zob. *K. Marszał*, Proces karny, 2013, s. 12).

2. **Proces ogólny.** Normy prawa karnego procesowego określają proces w znaczeniu ogólnym, a więc **główne cechy** charakterystyczne dla wszystkich rodzajów i odmian oraz trybów postępowania karnego (zob. *A. Murzynowski*, Istota i zasady procesu, s. 17).

3. **Przedmiot procesu.** Przedmiotem procesu jest **kwestia odpowiedzialności karnej określonej osoby za zarzucone jej przestępstwo**. Jest to główny przedmiot procesu karnego. Można także mówić o przedmiotach ubocznych postępowania w odniesieniu do np. postępowań następczych czy też incydentalnych (zob. *K. Marszał*, Proces karny, 2013, s. 16).

4. **Niezmiennność i niepodzielność procesu.** Przedmiot procesu nie powinien ulegać zmianom w czasie trwania procesu, co określa się mianem **niezmienności przedmiotu procesu**. W postępowaniu przygotowawczym wymieniona dyrektywa ma jednak charakter względny, gdyż w razie potrzeby zarzucenia podejrzanemu popełnienia innego przestępstwa lub czynu w zmienionej w istotny sposób postaci wydaje się nowe postanowienie o przedstawieniu zarzutów (art. 314 KPK). W postępowaniu głównym kwestia odpowiedzialności karnej oskarżonego jest powiązana jedynie z czynem zarzucenym mu w akcie oskarżenia. Niemniej, jeżeli na podstawie okoliczności, które wyszły na jaw w toku rozprawy, oskarżyciel zarzucił oskarżonemu inny czyn oprócz objętego aktem oskarżenia, sąd może za zgodą oskarżonego rozpoznać nowe oskarżenie na tej samej rozprawie (art. 398 § 1 KPK). Przedmiot procesu powinien być także **niepodzielny**. Oznacza to, że niedopuszczalne jest orzekanie o fragmentach tego samego przedmiotu w różnych procesach (zob. *K. Marszał*, Proces karny, 2013, s. 16). Wymieniona dyrektywa doznaje jednak ograniczenia, jeżeli zachodzą okoliczności utrudniające rozpoznanie sprawy co do tego samego przedmiotu. W takim wypadku możliwe jest wyłączenie i odrębne rozpoznanie sprawy poszczególnych osób lub o poszczególnych czynach (art. 34 § 3 KPK).

5. **Rodzaje procesu.** W zależności od rodzaju odpowiedzialności prawnej będącej przedmiotem procesu karnego rozróżnia się: 1) **proces zasadniczy**, w którym rozpatruje się główną

kwestię odpowiedzialności, czyli odpowiedzialność karną; 2) **akcję cywilną** w procesie karnym, czyli postępowanie zmierzające do załatwienia kwestii odpowiedzialności cywilnej oskarżonego. Najogólniej ujmując, akcja cywilna polega na rozstrzygnięciu w toku procesu karnego roszczeń cywilnych, wynikających bezpośrednio z przestępstwa lub nakładaniu obowiązku odpowiedzialności świadczeń z powodu popełnienia przestępstwa (zob. *S. Waltoś*, Proces karny, 2008, s. 30).

- 6** 6. **Proces powszechny i specjalny.** W obrębie procesu karnego wyróżnia się: 1) proces karny **powszechny** (przed sądami powszechnymi); 2) proces karny **specjalny** (przed sądami szczególnymi).
- 7** 7. **Postępowanie karne sensu largo.** W szerokim znaczeniu postępowanie karne obejmuje także postępowanie w sprawach o **przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe**, postępowanie w **sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary**, postępowanie w **sprawach o wykroczenia** oraz **postępowanie wykonawcze**.
- 8** 8. **Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych.** Postępowanie w sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary uregulowane zostało w OdpZbiorU. Do postępowania w sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary **stosuje się odpowiednio przepisy KPK, jeżeli przepisy powołanej ustawy nie stanowią inaczej**. Nie stosuje się jednak przepisów KPK o oskarżycielu prywatnym, przedstawicielu społecznym, postępowaniu przygotowawczym, postępowaniach szczególnych oraz o postępowaniu karnym w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych.
- 9** 9. **Postępowanie w sprawach o wykroczenia.** Postępowanie w sprawach o wykroczenia uregulowane zostało w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia. Postępowanie w sprawach o wykroczenia toczy się według przepisów powołanego Kodeksu. W postępowaniu w sprawach o wykroczenia przepisy KPK stosuje się **jedynie, gdy Kodeks tak stanowi**.
- 10** 10. **Postępowanie karne wykonawcze** uregulowane zostało w KKW. W postępowaniu wykonawczym w **kwestiach nieuregulowanych** w tym Kodeksie stosuje się odpowiednio przepisy KPK. Wymienione uregulowanie wskazuje, że postępowanie karne wykonawcze nie stanowi postępowania karnego w rozumieniu art. 1 KPK. Zaliczane jest natomiast do szeroko pojętego postępowania karnego (por. *R. Kmiecik*, w: *R. Kmiecik, E. Skrzętowicz*, Proces karny, 2002, s. 23).

II. Źródła prawa karnego procesowego

- 11** 1. **Podstawowe źródła** procesu karnego, a ściśle rzecz biorąc – prawa karnego procesowego, to przepisy **KPK, ustaw szczególnych i aktów wykonawczych** wydanych na podstawie delegacji ustawowej. Ważnymi źródłami są **Konstytucja RP** oraz – stosownie do art. 87 ustawy zasadniczej – **ratyfikowane umowy międzynarodowe**. Do umów mających najważniejsze znaczenie dla postępowania karnego zaliczyć należy EKPC, MPPOiP oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE.
- 12** 2. **Konstytucja RP** określa następujące **zasady** postępowania karnego: prawo do obrony (art. 42 ust. 2), domniemanie niewinności (art. 42 ust. 3), jawność rozprawy sądowej (art. 45 ust. 1), rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie (art. 45 ust. 1) przez niezależny (art. 45 ust. 1 i art. 173), bezstronny (art. 45 ust. 1) i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 i art. 178). Przepis art. 175 Konstytucji RP określa zasadę sądowego wymiaru sprawiedliwości. Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują bowiem Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Orzekanie w sprawach karnych jest zatem wymierzaniem sprawiedliwości w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP (por. *L. Garlicki*, w: *L. Garlicki, A. Murzynowski*, Sądownictwo i jego organizacja, s. 19; *W. Daszkiewicz*, Konstytucyjne prawo do sądu, s. 46; *M. Zubik*, Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, s. 3).
- 13** 3. **Akty prawa ustrojowego.** Źródłami prawa karnego procesowego są także **ustawy określające ustrój organów postępowania karnego**. Mianowicie: 1) ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.); 2) ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 154 ze zm.); 3) ustawa z 28.1.2016 r. – Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1247 ze zm.); 4) ustawa z 26.5.1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.); 5) ustawa

z 6.4.1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 171 ze zm.); 6) ustawa z 24.5.2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 557 ze zm.); 7) ustawa z 9.6.2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1900 ze zm.); 8) ustawa z 9.6.2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 81).

III. Stosowanie przepisów KPK w innych postępowaniach

1. **Sposoby stosowania przepisów KPK.** Przepisy KPK stosuje się także w niektórych 14
innych postępowaniach, na podstawie przepisów szczególnych. W zależności od sposobu uregulowania, przepisy KPK stosuje się **wprost** (tak np. w art. 113 § 1 KKS) bądź **subsydiarnie** (tak np. w art. 1 § 2 KPW).

2. **Odpowiednie stosowanie przepisów KPK.** W szczególności przepisy KPK stosuje 15
się **odpowiednio**: 1) na podstawie art. 18 ust. 2 TSU w postępowaniu przed Trybunałem Stanu, chyba że ustawa ta stanowi inaczej; 2) na podstawie art. 19 ustawy z 18.10.2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 342 ze zm.) w tzw. postępowaniu lustracyjnym (zob. uchw. SN z 8.2.2000 r., I KZP 51/99, OSNKW 2000, Nr 3–4, poz. 30, z glosami *W. Grzeszczyka*, OSP 2000, Nr 10 oraz *A. Gaberlego*, OSP 2000, Nr 11); 3) na podstawie art. 25 i n. *WspierResNielU*; 4) na podstawie art. 95n *PrAdw*; 5) na podstawie art. 27 ust. 11a *BezpWewnU* – do zażeń wnoszonych przez Szefa ABW na postanowienia sądu dotyczące kontroli operacyjnej, o których mowa w ust. 1, 3, 8 i 9 tego artykułu, a na podstawie art. 32c ust. 10 *BezpWewnU* – do zażeń do postanowienie sądu dotyczące blokady dostępności; 6) na podstawie art. 25 *ŚwKorU*, w zakresie nieuregulowanym w tej ustawie, z zastrzeżeniem art. 8, art. 9 ust. 2, art. 11 ust. 1 i art. 13 *ŚwKorU* (zob. post. SN z 10.5.2005 r., II KK 531/04, OSNKW 2005, Nr 10, poz. 95, z obszerną, w większości aprobującą glosą *M. Kucharczyka*, Prok. i Pr. 2006, Nr 7–8, s. 206); 7) na podstawie art. 82 ust. 3 i 4 *OrgTKU* w związku z prowadzonymi na rozprawie przesłuchaniami świadków, biegłych albo ujawnianiem dokumentów istotnych dla rozstrzygnięcia, a także w związku ze zleceniem Prokuratorowi Generalnemu przeprowadzenie dochodzenia w celu zebrania i utrwalenia dowodów w sprawie zgodności z Konstytucją RP działalności partii politycznej; 8) na podstawie art. 128 *PrUSP*, w sprawach nieuregulowanych w rozdziale 3 *PrUSP*, dotyczącym odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów i asesorów sądowych, z uwzględnieniem odrębności wynikających z charakteru postępowania dyscyplinarnego; 9) na podstawie art. 3 ust. 4 *UznOrzNiewU*, jeżeli przepisy tej ustawy nie stanowią inaczej, w postępowaniu o stwierdzenie nieważności orzeczenia, oraz na podstawie art. 8 ust. 3 *UznOrzNiewU*, z wyjątkiem art. 489 KPK z 1969 r. (z wyjątkiem art. 555 KPK), w postępowaniu o odszkodowanie i zadośćuczynienie; 10) na podstawie art. 9e ust. 19 *StrGranU*, do zażeń organu Straży Granicznej na postanowienie sądu w przedmiocie kontroli operacyjnej, a także na postanowienie sądu w przedmiocie kontroli operacyjnej, o których mowa w art. 9e ust. 1, 4, 9 i 10 *StrGranU*, jeśli organ ten złożył wnioski o wydanie tego postanowienia, oraz na podstawie art. 11 ust. 1 pkt 5 i 6 *StrGranU*, przy zatrzymywaniu osób oraz przy przeszukaniu (w tym zakresie uprawnienia i obowiązki funkcjonariuszy Policji przysługują odpowiednio funkcjonariuszom Straży Granicznej, a także przy dalszych czynnościach, których celem jest zatrzymanie i zabezpieczenie dowodów, określonych w ww. ustawie); 11) na podstawie art. 11i *SejmKomŚIU* w zakresie wzywania i przesłuchiwania świadków oraz ustanawiania pełnomocnika, na podstawie art. 12 ust. 2 *SejmKomŚIU* w zakresie rozpoznania wniosku sejmowej komisji śledczej o stosowanie kar porządkowych nakładanych na świadków i wykonania tych kar oraz na podstawie art. 15 ust. 3 *SejmKomŚIU* w zakresie czynności Prokuratora Generalnego zleconych mu przez Sejmową Komisję Śledczą na podstawie art. 15 ust. 1 *SejmKomŚIU*; 12) na podstawie art. 14 ust. 1 *CBAU*, do czynności dokonywanych przez funkcjonariuszy *CBA* w zakresie zatrzymywania osób (pkt 3), przeszukiwania osób i pomieszczeń (pkt 4) oraz na podstawie ust. 2 powołanego przepisu w zakresie uprawnień osoby zatrzymanej lub wobec której dokonano przeszukania oraz art. 14 ust. 7 w zakresie zaskarżenia czynności związanych z zatrzymaniem osoby; art. 17 ust. 15i *CBAU* do zażeń na postanowienia sądu w przedmiocie dopuszczenia do wykorzystania w postępowaniu karnym materiałów, o których mowa w art. 17 ust. 15g pkt 2 oraz art. 17 ust. 17 *CBAU* w zakresie zażalenia

na postanowienie sądu w przedmiocie kontroli operacyjnej, o których mowa w art. 17 ust. 1, 3, 8 i 9 oraz w ust. 3 i 15c CBAU; na podstawie art. 19 ust. 5 CBAU w postępowaniu przed sądem, w odniesieniu do materiałów uzyskanych w wyniku czynności, o jakich mowa w tym przepisie.

IV. Granice procesu karnego

- 16** 1. **Normatywny model procesu karnego.** Proces karny w znaczeniu ogólnym stanowi normatywny model będący podstawą prawną konkretnej działalności procesowej, czyli **działalności podejmowanej w danej sprawie czy przeciwko określonej osobie**. Prawne uregulowanie procesu karnego ma na celu przede wszystkim zapewnienie prawidłowych i skutecznych sposobów ścigania sprawców przestępstw, wyeliminowanie dowolności w działaniu organów procesowych oraz właściwe ustalenie pozycji procesowej osób biorących udział w postępowaniu (zob. *T. Grzegorzcyk, J. Tylman*, Polskie postępowanie, 2011, s. 51).
- 17** 2. **Konstrukcja prawna.** Proces karny stanowi konstrukcję prawną przemyślaną i uchwaloną przez ustawodawcę dla osiągnięcia określonych celów. Konstruując proces karny, ustawodawca stanowi, że **działalność procesowa** (zachowanie uczestników procesu) **może odbywać się jedynie i wyłącznie w z góry przewidziany sposób**. Dzięki temu ustawodawca legitymizuje postępowanie uczestników procesu jako ich działalność procesową, prowadzoną w procesie karnym.
- 18** 3. **Narzędzie ochrony interesu prywatnego i publicznego.** Limitacja procesu karnego stanowi narzędzie ochrony interesu prywatnego. Wyznacza organom państwa **sferę dozwolonej działalności procesowej**, przez co zabezpiecza uczestników postępowania karnego, a zwłaszcza oskarżonego, ale także społeczeństwo (osoby prywatne, osoby prawne i inne jednostki organizacyjne) przed naruszaniem sfery ich dozwolonego zachowania i wolności oraz działalności gospodarczej. W ten sposób wyznacza granice „sfery ochronnej” oskarżonego i dalszych uczestników procesu karnego oraz innych podmiotów prawnych, której naruszenie przez organy postępowania karnego jest niedopuszczalne. Limitacja procesu karnego stanowi również narzędzie ochrony interesu publicznego. Wyznacza bowiem granice dozwolonej ingerencji w prawa i wolności uczestników postępowania oraz społeczeństwa i podmiotów prawnych przez organy postępowania karnego.
- Granice procesu karnego wskazują, że organy procesowe (Policja, prokurator, sąd) postępować mogą wyłącznie w **granicach udzielonych im uprawnień**. Dzięki temu wiadomo, czego organy postępowania karnego nie mogą czynić w toku postępowania. Granice procesu uświadamiają też uczestnikom procesu zakres ich wolności i praw, którego organy postępowania karnego nie mogą ograniczyć.
- 19** 4. **Obligatoryjna forma stwierdzenia winy.** Normy prawa karnego procesowego określają, jaki powinien być proces w każdym konkretnym wypadku. Realizacja prawa karnego może nastąpić tylko po przeprowadzeniu procesu karnego, co oznacza, że **ustalenie popełnienia przestępstwa i jego sprawcy oraz wymierzenie kary może nastąpić jedynie w sposób przewidziany w procesie karnym**. Proces karny jest obligatoryjną formą stwierdzenia winy określonej osoby z powodu popełnionego przestępstwa (zob. *K. Marszał*, Proces karny, 2013, s. 12).
- 20** 5. **Prowadzenie konkretnego procesu w ustawowych granicach.** Proces karny może być prowadzony jedynie i wyłącznie w **ustawowo wyznaczonych granicach**. Przyjmuje się, że art. 1 KPK zakreśla granice aktywności procesowej wszystkich uczestników postępowania karnego. Rozstrzygnięcie kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego może však nastąpić jedynie według reguł przewidzianych w KPK, a ich naruszenie pociąga za sobą określone skutki procesowe, łącznie z możliwością uchylecia zapadłego orzeczenia (zob. *J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn*, KPK. Komentarz, t. 1, 2013, s. 46). Działalność prowadzona poza granicami wyznaczonymi przepisami KPK nie stanowi zatem działalności w procesie karnym, niezależnie od tego, czy jest podejmowana przez organy procesowe, strony czy innych uczestników.
- 21** 6. **Granice podmiotowe, przedmiotowe i temporalne.** Granice procesu karnego mają charakter: 1) podmiotowy, 2) przedmiotowy, 3) temporalny. Podmiotowe granice wyznaczone

są przez przepisy prawa określające **organy** i **strony procesu karnego** (kto prowadzi proces i kto jest jego podmiotem). Granice temporalne wyznaczają przepisy określające **czas**, a więc początek i koniec procesu karnego. Granice przedmiotowe procesu karnego wyznaczają przepisy określające **zakres dozwolonego postępowania** organów i stron postępowania.

Art. 2. [Cele postępowania; zasada prawdy materialnej]

§ 1. Przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby:

- 1) sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności;
- 2) przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zwalczaniu przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego;
- 3) zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności;
- 4) rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

§ 2. Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne.

Spis treści		Nb
		Nb
I. Cele postępowania karnego	1	
A. Uwagi ogólne	1	
B. Dyrektywa trafnej reakcji (represji)	6	
C. Dyrektywa ochrony interesów pokrzywdzonego 11		
		D. Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie 13
		II. Zasada prawdy materialnej 29
		III. Cel postępowania karnego w postaci sprawliwości materialnej i proceduralnej 40

I. Cele postępowania karnego

A. Uwagi ogólne

1. **Zakres regulacji.** Przepis art. 2 określa **cele** procesu karnego (§ 1) oraz procesową **zasadę prawdy materialnej** (§ 2). Na mocy ZmKPK z 27.9.2013 r. zmieniona została treść przepisu § 1 pkt 1, a na mocy OchrPomoPSU przepis § 1 pkt 3. Kolejna zmiana art. 2 § 1 pkt 1 nastąpiła na mocy ZmKPK z 11.3.2016 r.

2. **Zasadniczy cel.** W literaturze przyjmuje się, że zasadniczym celem postępowania karnego jest **realizacja prawa karnego materialnego**, tj. wykonanie szczególnego nakazu skierowanego do organów władzy państwowej, zawartego w przepisie ustawy karnej, określającym typ czynu przestępnego zarzuconego oskarżonemu i jego konsekwencje – przy uwzględnieniu wszelkich dyrektyw i reguł zawartych w części ogólnej Kodeksu karnego (zob. *M. Cieślak*, Polska procedura, 1973, s. 9; *J. Tylman*, w: *M. Siewierski, J. Tylman, M. Olszewski*, Postępowanie karne, s. 17–18; zob. także *T. Grzegorzczak, J. Tylman*, Polskie postępowanie, 2011, s. 51).

3. **Ogólne dyrektywy.** Przepis art. 2 § 1 KPK wyraża następujące ogólne dyrektywy postępowania karnego: 1) **trafnej reakcji** (represji); 2) **ochrony interesów** pokrzywdzonego i poszanowania jego godności; 3) **rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie**.

4. **Każdorazowe realizowanie celów procesu.** Cele procesu karnego określone w art. 2 § 1 KPK powinny być realizowane w **każdej sprawie** (zob. wyr. SA w Lublinie z 11.12.1997 r., II AKa 155/97, KZS 1998, Nr 4–5, poz. 86).

5. **Artykuł 2 § 1 pkt 1 KPK.** Według **art. 2 § 1 pkt 1 KPK** sprawca przestępstwa ma zostać wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna, od tej odpowiedzialności ma zostać uwolniona. Przypisanie winy w sensie procesowym nie jest możliwe, jeżeli przed sądem nie zostanie przeprowadzony dowód winy. Obowiązek udowodnienia winy spoczywa na oskarżycielu (publicznym, posiłkowym subsydiarnym, prywatnym), co wynika z zasady domniemania niewinności oskarżonego.

B. Dyrektywa trafnej reakcji (represji)

- 6** 1. **Dyrektywa trafnej reakcji prawnej (trafnej represji, trafnego orzekania)** wyrażona została w art. 2 § 1 pkt 1 i 2 KPK. Przyjmuje się, że z wynikają z niej następujące postulaty: 1) nikt niewinny nie poniesie odpowiedzialności; 2) nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności większej, niż na to zasłużył; 3) nikt winny nie powinien ująć odpowiedzialności; 4) nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności mniejszej niż na to zasłużył (zob. *M. Cieślak*, Polska procedura, 1973, s. 221).
- 7** 2. **Reakcja na popełnienie przestępstwa.** Trafna reakcja na popełnienie przestępstwa powinna **uwzględniać cele kary** w stosunku do sprawcy, nie pomijając jej funkcji ogólnej służącej umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego, mając na względzie interes osób pokrzywdzonych przestępstwem (zob. wyr. SA w Łodzi z 21.3.2013 r., II AKA 31/13, Legalis).
- 8** 3. **Dyrektywa trafnej reakcji w orzecznictwie ETPC.** Na zasadę trafnej reakcji zwraca uwagę także ETPC, według którego wprawdzie szybkość postępowania karnego jest ważną gwarancją proceduralną, niemniej zadaniem organów państwa jest znalezienie **właściwych proporcji** pomiędzy tą regułą a ogólną zasadą właściwego wymiaru sprawiedliwości (wyr. ETPC z 12.10.1992 r., *Boddaert przeciwko Belgii*, skarga Nr 12919/87, HUDOC; zob. też *M. Wąsek-Wiaderek*, Zasada równości, s. 59; *M. Płachta*, Prawa i gwarancje, s. 194; *C. Kulesza*, Efektywność udziału obrońcy, s. 338; *Z. Świda*, Właściwość sądu, s. 47).
- 9** 4. **Odwołanie do funkcji ochronnej i prewencyjnej prawa karnego materialnego.** Artykuł 2 § 1 pkt 2 KPK odwołuje się do funkcji ochronnej i prewencyjnej prawa karnego materialnego. Istota prewencyjnego oddziaływania kary – także przez jej surowość – na kształtowanie postaw moralnych organizujących społeczeństwo, wiarę w nie i ufność w celowość przestrzegania norm prawnych. Orzeczona kara powinna zatem mieć wpływ na każdego, kto w jakikolwiek sposób dowiedział się o przestępstwie i wydanym wyroku. Kara jest również jednym z ważnych środków zwalczania przestępczości, odstraszać od popełniania przestępstw oraz w zakresie kształtowania społecznie pożądaných postaw, aby nawet osoby skazane wdrażać do poszanowania zasad współżycia społecznego i przestrzegania porządku prawnego, a tym samym przeciwdziałać powrotowi do przestępstwa (zob. wyr. SA w Gdańsku z 22.8.2012 r., II AKA 246/12, Legalis). Przez pojęcie środków przewidzianych w prawie karnym należy rozumieć kary, środki karne, przepadek i środki kompensacyjne, środki probacyjne i oraz środki zabezpieczające.
- 10** 5. **Ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa.** Celem postępowania karnego jest nie tylko prawidłowe zastosowanie prawa karnego materialnego w konkretnej sprawie, ale także ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa, dzięki czemu osiągnięte zostaną zadania w zakresie profilaktyki (zapobiegania przestępstwom), a także umacniania poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego. Wymieniony cel skonkretyzowany jest w art. 366 § 1 KPK, który nakłada na przewodniczącego składu orzekającego obowiązek kierowania rozprawą i czuwania nad jej prawidłowym przebiegiem oraz baczenie, aby zostały ujawnione wszystkie istotne okoliczności sprawy.

C. Dyrektywa ochrony interesów pokrzywdzonego

- 11** 1. **Ogólny postulat.** Wyrażony w art. 2 § 1 pkt 3 KPK wymóg uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności, jako cel postępowania karnego, oznacza **wzmocnienie jego pozycji procesowej**. Rozwinięciem ogólnego postulatu sformułowanego w ww. przepisie są szczegółowe rozwiązania dotyczące pokrzywdzonego jako strony procesowej, a w szczególności jego uprawnień w toku postępowania karnego (zob. trafne poglądy zawarte w: wyr. SA w Lublinie z 12.8.1999 r., II AKA 98/99, Prok. i Pr. – wkł. 2000, Nr 1, poz. 27; post. SN z 26.6.2003 r., V KK 333/02, OSNwSK 2003, Nr 1, poz. 1382; wyr. SN z 9.6.2004 r., IV KK 110/04, OSNKW 2004, Nr 1, poz. 1128).
- 12** 2. **Szczegółowe postulaty.** Należy zwrócić uwagę na następujące uprawnienia pokrzywdzonego: 1) pokrzywdzony w postępowaniu przygotowawczym jest stroną uprawnioną do działania we własnym imieniu i zgodnie z własnym interesem (art. 299 KPK); 2) pokrzywdzony może składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia (art. 315 § 1, art. 325a § 2 KPK); 3) jeżeli czynności śledztwa lub dochodzenia nie będzie można powtórzyć na rozprawie,

pokrzywdzony i jego przedstawiciel ustawowy mogą być dopuszczeni do tej czynności, chyba że w razie zwłoki, zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu. Prokurator dopuszcza pokrzywdzonego do udziału w innych czynnościach śledztwa lub dochodzenia (art. 316 § 1, art. 317 § 1, 325a § 2 KPK); 4) pokrzywdzonemu przysługuje zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia oraz na postanowienie o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia. W związku z tym przysługuje mu prawo przejrzenia akt (art. 306 § 1, 1a i 1b, art. 325a § 2 KPK). Pokrzywdzonemu przysługuje również złożenie zażalenia na czynności inne niż postanowienia i zarządzenia, naruszające jego prawa (art. 302 § 2 KPK); 5) pokrzywdzony może wnieść do sądu akt oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego w razie powtórnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego; 6) pokrzywdzony po wniesieniu aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego, może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego złożyć oświadczenie, że chce działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53 i 54 § 1 KPK); 7) pokrzywdzony, jako oskarżyciel posiłkowy, ma prawo składać wnioski dowodowe, być obecnym na całej rozprawie, zadawać pytania przesłuchiwanym osobom oraz złożyć apelację od wyroku. Jeżeli wyrok został wydany przez sąd okręgowy – apelacja musi być sporządzona i podpisana przez adwokata lub radcę prawnego (art. 446 § 1 KPK), zaś po wejściu w życie ZmKPK z 19.7.2019 r. także przez radcę Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej.

D. Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie

1. **Konstytucyjna i konwencyjna podstawa.** Dyrektywa rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (inaczej szybkości postępowania) została wyrażona w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, stosownie do którego każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy **bez nieuzasadnionej zwłoki** przez właściwy, niezależny, bezstronny i sprawiedliwy sąd. Nakaz rozstrzygnięcia sprawy karnej w rozsądnym terminie stanowi także element prawa do rzetelnego procesu sądowego w świetle art. 6 ust. 1 EKPC (zob. *P. Hofmański*, Europejska Konwencja, s. 261; *tenże*, Konwencja Europejska, s. 233; *M.A. Nowicki*, Wokół Konwencji, s. 180–183).

2. **Rozsądny termin.** W omawianym przepisie nie objaśniono pojęcia rozsądny termin ani nie określono kryteriów, według których *in concreto* termin, w jakim sprawa karna została rozpoznana, jest terminem rozsądnym w znaczeniu określonym w tym przepisie (zob. *T. Grzegorzczak*, KPK. Komentarz, t. 1, 2014, s. 50). W literaturze przedmiotu i orzecznictwie sądowym wskazuje się, że **postępowanie odpowiadające omawianemu postulatowi to takie, w toku którego organy procesowe nie dopuściły się zwłoki, której można było z uwzględnieniem realiów sprawy uniknąć** (zob. obszerne uwagi *Z. Świda*, *W. Jasiński*, *M. Kuźma*, Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy, s. 15–43; post. SA w Krakowie z 23.11.2010 r., II S 28/10, KZS 2010, Nr 11, poz. 50).

3. **Ustawa o „skardze na przewlekłość”.** Podstawę do sformułowania kryteriów oceny przewlekłości postępowania daje aktualnie art. 2 ust. 2 PrzewlU. Stosownie do tego przepisu przewlekłość występuje wtedy, gdy **postępowanie trwa dłużej niż to konieczne** dla wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla załatwienia sprawy.

4. **Kryteria przewlekłości.** Dla stwierdzenia, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania, należy w szczególności ocenić **terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd**, w celu wydania w sprawie rozstrzygnięcia co do istoty albo czynności podjętych przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze w celu zakończenia postępowania przygotowawczego lub czynności podjętych przez sąd, uwzględniając charakter sprawy, stopień faktycznej i prawnej jej zawiłości, znaczenie dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień oraz zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.

5. **Względny charakter.** Ustalenie zaistnienia przewlekłości postępowania nie jest zależne jedynie od upływu czasu i subiektywnych odczuć skarżącego, a jest wypadkową czynników obiektywnych oraz czasu niezbędnego do podejmowania działań zgodnych z obowiązującymi przepisami przewidującymi prowadzenie określonych procedur. Przewlekłość oznacza, że jakieś zdarzenia czy stany są **nadmiernie rozciągnięte w czasie**, rozwleczone i przedłużają się. Wymienione elementy mają względny charakter, a zatem zawsze muszą być odnoszone do realiów konkretnej sprawy i przyjętego trybu postępowania. Jedynie nadmierne odstępstwa od

czasu koniecznego do wykonania określonych czynności sądowych, prac i procedur mogą być uznawane za tworzące stan nieuzasadnionej zwłoki (zob. post. SA w Katowicach z 11.5.2005 r., II S 26/05, KZS 2005, Nr 7–8, poz. 158).

- 18 6. Długotrwałość postępowania.** Przewlekłość postępowania zachodzi, gdy jest ono **długotrwałe**, prowadzone rozwlekłe i trwa ponad konieczność wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych do końcowego rozstrzygnięcia, będących w związku przyczynowym z działaniem lub beczynnością sądu (zob. wyr. SA w Krakowie z 22.3.2007 r., II S 1/07, KZS 2007, Nr 3, poz. 42). Innymi słowy, przez przewlekłość postępowania należy rozumieć brak czynności zmierzających do rozstrzygnięcia, zachodzący dłużej niż jest to konieczne do rozważenia sprawy bądź zgromadzenia dowodów. Chodzi o to, by czynności zmierzające do wydania orzeczenia kończącego zabierały odpowiednią ilość czasu, tj. odbywały się bez zbędnej zwłoki. Taką zbędną zwłoką nie jest każdy upływ czasu, ale dopiero nadmierne odstępstwo od czasu zwykle koniecznego dla wykonania określonych czynności. Przewlekłość postępowania zachodzi wtedy tylko, gdy zwłoka w czynnościach jest nadmierna (rażąca) i nie znajduje uzasadnienia w obiektywnych okolicznościach sprawy (zob. post. SA w Krakowie z 23.11.2010 r., II S 28/10, KZS 2010, Nr 11, poz. 50).
- 19 7. Beczynność organów postępowania.** O naruszeniu dyrektywy rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie decyduje nie sam upływ czasu (zob. post. SA w Katowicach z 15.1.2003 r., II AKz 3/03, Wok. 2004, Nr 3, s. 44). Wymieniona dyrektywa będzie naruszona, gdy w sprawie **wystąpi brak uzasadnienia (usprawiedliwienia) dla beczynności organów procesowych**. Stąd, nawet jeśli prokurator ma niewielki wpływ na zakończenie postępowania administracyjnego o podatki, to w sytuacji, gdy przedstawił podejrzanemu zarzut popełnienia przestępstwa, nie może postępowania pozostawić bez biegu. Nie ma przy tym znaczenia, że dowody w postępowaniu są obszerne i liczą kilka tysięcy faktur podlegających sprawdzeniu. Gdy wszczyna się postępowanie, trzeba liczyć się z ustawowymi terminami jego zakończenia (zob. post. SA w Krakowie z 24.6.2010 r., II S 16/10, KZS 2010, Nr 6, poz. 50). Beczynność organów procesowych musi być uznana za zawinoną przez te organy (zob. w szczególności wyr. ETPC: z 6.5.2003 r., *Majkrzyk przeciwko Polsce*, skarga Nr 52168/99, HUDOC; z 6.5.2003 r., *Paśnicki przeciwko Polsce*, skarga Nr 51429/99, HUDOC; z 6.5.2003 r., *Gryziecka i Gryziecki przeciwko Polsce*, skarga Nr 46034/99, HUDOC).
- 20 8. Przekazywanie spraw innemu sądowi.** W orzecznictwie sądowym wskazuje się, że zasada rozpoznawania spraw w rozsądnym terminie nie może doznawać uszczerbku przez nadużywanie instytucji przekazywania spraw innemu sądowi równorzędnemu w oparciu o unormowanie zawarte art. 36 KPK. Przepis ten może mieć zastosowanie jedynie w tych szczególnych sytuacjach, gdy odstępstwo od rozpatrywania spraw przez sąd właściwy według przepisów ogólnych w sposób oczywisty **uzasadnione jest rzeczywistymi względami ekonomii procesowej**. Decyzja o sięgnięciu po instrument określony w art. 36 KPK musi być zatem poprzedzona analizą, czy przy istniejących ułatwieniach procesowych, przewidzianych np. w art. 177 § 1a czy art. 396 § 2 KPK, przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu jest dla dobra postępowania i sprawności procesu rozwiązaniem racjonalnym (zob. post. SA w Białymstoku z 18.11.2010 r., II AKo 110/10, KZS 2011, Nr 4, poz. 56).
- 21 9. Trudności organizacyjno-kadrowe.** Trudności organizacyjno-kadrowe **nie zwalniają sądu** od odpowiedzialności za przewlekłość postępowania (zob. post. SA w Warszawie z 9.10.2012 r., II S 58/12, KZS 2012, Nr 10, poz. 103). Obowiązkiem organów sądu jest podejmowanie takich działań, które skutecznie wyeliminują przeszkody w sprawnym prowadzeniu postępowań w sprawach karnych (zob. post. SA w Warszawie z 6.7.2007 r., II S 39/10, KZS 2011, Nr 7–8, poz. 91).
- 22 10. Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwie ETPC.** Postanowienia dotyczące rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie zawarte zostały w art. 6 ust. 1 EKPC. Pojęcie rozsądnego terminu rozpoznania sprawy obejmuje czas trwania postępowania karnego. Według ETPC, przy ocenie, czy postępowanie przeprowadzone zostało w rozsądnym terminie należy uwzględnić również etap postępowania przygotowawczego (zob. wyr. z 24.11.1993 r., *Imbrioscia przeciwko Szwajcarii*, skarga Nr 13972/88, HUDOC).

11. **Początek biegu „rozsądnego terminu”**. Europejski Trybunał Praw Człowieka podkreśla, że „rozsądny termin”, o którym mowa w art. 6 ust. 1 EKPC, zaczyna biec **od chwili przedstawienia zarzutu w jego autonomicznym, substancjalnym znaczeniu** (zob. ww. wyr. ETPC z 24.11.1993 r., *Imbrioscia przeciwko Szwajcarii*, skarga Nr 13972/88, HUDOC), a zatem z chwilą, gdy osoba staje się „oskarżona” (zob. wyr. ETPC z 22.11.2005 r., *Antonenkow i in. przeciwko Ukrainie*, skarga Nr 14183/02, HUDOC). Może to nastąpić w momencie przekazania sprawy do sądu z aktem oskarżenia albo wcześniej, np. w momencie zatrzymania, a nawet w dacie wszczęcia postępowania przygotowawczego. Oskarżenie dla celów art. 6 ust. 1 EKPC należy bowiem interpretować jako „przedstawione osobie przez właściwy organ oficjalne zawiadomienie o zarzucie, że popełniła ona czyn zabroniony pod groźbą kary” (zob. *M.A. Nowicki*, Wokół Konwencji, s. 158; wyr. ETPC z 7.4.2005 r., *Calleja przeciwko Malcie*, skarga Nr 75274/01, HUDOC).

12. **Kryteria przewlekłości sprawy**. Europejski Trybunał Praw Człowieka w wielu orzeczeniach sformułował kryteria, które powinny być brane pod uwagę przy ocenie, czy postępowanie przeprowadzono w rozsądnym terminie. Do kryteriów tych zaliczyć: **stopień skomplikowania sprawy** (zob. wyr. ETPC z 27.2.1992 r., *Andreucci przeciwko Włochom*, skarga Nr 12955/87, HUDOC; zob. też trafne stanowisko SA w Lublinie, że o szczególnej zawłości sprawy można byłoby mówić, gdyby jej rozstrzygnięcie wymagało skomplikowanych, znacznie trudniejszych niż zwykle, operacji myślowych przy analizie materiału dowodowego, czy też rozstrzygania złożonych kwestii prawnych, powstających na tle przepisów z różnorodnych dziedzin prawa, bądź przepisów z systemów prawnych różnych państw – post. SA w Lublinie z 10.5.2006 r., II AKO 146/06, OSA 2006, Nr 11, poz. 61), **zachowanie się oskarżonego w toku postępowania** (zob. wyr. ETPC z 15.7.1982 r., *Eckle przeciwko Niemcom*, skarga Nr 8130/78, HUDOC), **sposób prowadzenia postępowania przez organy procesowe** (zob. wyr. ETPC: z 28.7.1999 r., *Bottazzi przeciwko Włochom*, skarga Nr 34884/97, HUDOC; z 28.7.1999 r., *A.P. przeciwko Włochom*, skarga Nr 35265/97, HUDOC; z 28.7.1999 r., *Di Mauro przeciwko Włochom*, skarga Nr 34256/96, HUDOC; z 28.7.1999 r., *Ferrari przeciwko Włochom*, skarga Nr 33440/96, HUDOC), **stopień uciążliwości postępowania dla oskarżonego** (zob. wyr. ETPC: z 30.10.1998 r., *Styranowski przeciwko Polsce*, skarga Nr 28616/95, HUDOC; z 15.10.1999 r., *Humen przeciwko Polsce*, skarga Nr 26614/95, HUDOC; z 15.6.2000 r., *Stępowski przeciwko Polsce*, skarga Nr 35461/97, HUDOC; z 26.10.2000 r., *Sobczyk przeciwko Polsce*, skargi Nr 25693/94, 27387/95, HUDOC; z 30.4.2002 r., *Jagiello przeciwko Polsce*, skarga Nr 61437/00, HUDOC; z 30.1.2003 r., *Kubiszyn przeciwko Polsce*, skarga Nr 37437/97, HUDOC; z 6.5.2003 r., *A. Piłka i B. Piłka przeciwko Polsce*, skarga Nr 39619/98, HUDOC; z 4.10.2005 r., *Sibiłski przeciwko Polsce*, skarga Nr 64207/01, HUDOC).

13. **Kompleksowa ocena sprawy**. Trybunał podkreśla, że kwestia, czy postępowanie zostało przeprowadzone w rozsądnym terminie, **musi być oceniona w świetle wszystkich okoliczności danej sprawy** (zob. wyr. ETPC z 31.5.2005 r., *Hefkova przeciwko Słowacji*, skarga Nr 57237/00, HUDOC). Czas trwania postępowania sam przez się nie przesądza o jego przewlekłości, która wchodzi w grę wówczas, gdy okoliczności sprawy, stopień jej skomplikowania i zachowanie się uczestników postępowania, oceniane łącznie, prowadzą do przyjęcia, że czas ten nie może być uznany za rozsądny w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC (zob. wyr. ETPC: z 19.2.1991 r., *Adiletta i in. przeciwko Włochom*, skargi Nr 13978/88, 14236/88, 14237/88, HUDOC; z 13.11.2012 r., *Bañczyk i Sztuka przeciwko Polsce*, skarga Nr 20920/09, HUDOC; z 22.1.2013 r., *Ruprecht przeciwko Polsce*, skarga Nr 51219/09, HUDOC).

14. **Odpowiedzialność państwa**. Jeśli przedłużanie się ponad miarę postępowania wynika z oczekiwania na zrealizowanie przez inne państwo wniosku o udzielenie pomocy prawnej, to za to opóźnienie **nie odpowiada państwo, w którym toczy się postępowanie** (zob. wyr. ETPC z 19.10.2000 r., *Włoch przeciwko Polsce*, skarga Nr 27785/95, HUDOC). Podobnie, jeśli długi okres trwania postępowania wynika z oczekiwania na rezultaty śledztwa w innej sprawie, w celu skompletowania materiału dowodowego pierwszej sprawy i przeprowadzenia wspólnego postępowania co do wszystkich zarzutów przedstawionych oskarżonemu (zob. wyr. ETPC z 12.10.1992 r., *Boddaert przeciwko Belgii*, skarga Nr 12919/87, HUDOC).

27 15. **Pozytywne obowiązki państwa.** Według Trybunału, uzasadnieniem dla bezczynności i przewlekłości postępowania nie może być nadmierne obciążenie sprawami organu procesowego (zob. wyr. ETPC z 27.2.1992 r., *Cooperativa Parco Cuma przeciwko Włochom*, skarga Nr 12145/86, HUDOC), długotrwałe oczekiwanie na opinię biegłego lub eksperta (zob. wyr. ETPC: z 23.11.1993 r., *Scopelliti przeciwko Włochom*, skarga Nr 15511/89, HUDOC; z 14.1.2003 r., *Rawa przeciwko Polsce*, skarga Nr 38804/97, HUDOC; z 14.10.2003 r., *Malinowska przeciwko Polsce*, skarga Nr 76446/01, HUDOC).

Trybunał stoi bowiem na stanowisku, że art. 6 ust. 1 EKPC nakłada na państwa będące stronami Konwencji obowiązek zorganizowania ustroju organów postępowania i ich organizacji pracy oraz systemów procedowania w taki sposób, aby organy te mogły wypełnić wszystkie wymogi określone w cyt. przepisie (zob. wyr. ETPC: z 13.7.1983 r., *Zimmermann i Steiner przeciwko Szwajcarii*, skarga Nr 8737/79, HUDOC; z 24.8.19993 r., *Scuderi przeciwko Włochom*, skarga Nr 12986/87, HUDOC; z 16.4.2002 r., *Goc przeciwko Polsce*, skarga Nr 48001/99, HUDOC; dec. ETPC z 2.3.2005 r., *Maltzan i in. przeciwko Niemcom*, skarga Nr 71916/01, HUDOC).

28 16. **Przewlekłość przy pozbawieniu wolności.** Natomiast w sprawach, w których oskarżony jest pozbawiony wolności, według Trybunału należy stosować surowsze kryteria oceny czasu trwania postępowania (zob. wyr. ETPC z 25.11.1992 r., *Abdoella przeciwko Niderlandom*, skarga Nr 12728/87, HUDOC oraz *M.A Nowicki*, „Rzetelny proces w rozsądnym terminie”, s. 49), a postępowanie musi toczyć się szczególnie sprawnie (zob. wyr. ETPC z 26.6.1991 r., *Letellier przeciwko Francji*, skarga Nr 12369/86, HUDOC).

II. Zasada prawdy materialnej

29 1. **Treść dyrektywy.** Z określonej w art. 2 § 2 KPK zasady prawdy materialnej wypływa dyrektywa, że podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne. Przez prawdziwe ustalenie należy rozumieć **ustalenie, które zostało udowodnione**, a więc takie, gdy w świetle przeprowadzonych dowodów fakt przeciwny jest niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny. Obowiązek udowodnienia odnosić należy tylko do ustaleń niekorzystnych dla oskarżonego, gdyż korzysta on z domniemania niewinności (art. 5 § 1 KPK), a niedające się usunąć wątpliwości, rozstrzyga się na jego korzyść (art. 5 § 2 KPK). Udowodnienie wymaga spełnienia dwóch warunków: 1) **obiektywnego**, według którego dowody zebrane w sprawie mają taką siłę przekonywania, że eliminują wszelkie racjonalne wątpliwości, tak iż każdy normalnie oceniający człowiek uzna fakt za udowodniony; 2) **subiektywnego**, według którego zebrane dowody wywołują u organu oceniającego całkowitą pewność, że żadna inna ewentualność nie zachodzi. W przeciwnym razie, dany fakt nie jest udowodniony (zob. *M. Cieślak*, Zagadnienia dowodowe, s. 115–120; wyr. SA w Gdańsku z 30.12.2010 r., II AKa 280/10, POSAG 2011, Nr 2, poz. 134–162; wyr. SA w Katowicach z 13.6.2013 r., II AKa 156/13, Legalis).

30 2. **Poznanie rzeczywistości.** Istotą poznania rzeczywistości, w jakiej popełniono przestępstwo, jest **ustalenie i odtworzenie faktów**, a środkiem do ich poznania są informacje, ślady i dowody. Ustalenia faktyczne mają dotyczyć faktu przestępstwa oraz okoliczności istotnych dla winy i kary, a także innych okoliczności, jeżeli mają one znaczenie dla rozstrzygnięć incydentalnych, np. o zawieszeniu postępowania (zob. *R. Kmiecik, E. Skrętowicz*, Proces karny, 2002, s. 91). Dokonanie prawdziwych ustaleń faktycznych determinowane jest zatem przez sposób gromadzenia i oceny dowodów. Rozstrzygnięcie o przedmiocie sprawy karnej może opierać się zaś wyłącznie na dowodach.

31 3. **Powiązania z innymi zasadami.** Realizacji zasady prawdy materialnej służą uregulowane wprost lub wynikające z ustawy procesowej **sposoby i metody postępowania**, m.in. bezpośrednio przeprowadzania dowodów, obowiązek przeprowadzania dowodów także z urzędu (art. 167 KPK), badanie i uwzględnianie wszystkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (art. 4 KPK), konieczność uwzględnienia przy wydawaniu orzeczenia całokształtu okoliczności ujawnionych w postępowaniu, mających znaczenie dla rozstrzygnięcia (art. 92 KPK), a przy wyrokowaniu – całokształtu okoliczności ujawnionych na rozprawie głównej (art. 410 KPK), a w końcu swobodna ocena wszystkich

przeprowadzonych dowodów (art. 7 KPK). Komplementarnymi wobec zasady prawdy materialnej są zatem zasady: bezpośredniości, obiektywizmu, swobodnej oceny dowodów.

4. **Dwojakie znaczenie prawdy.** W procesie karnym pojęcie prawdy występuje jako wynik postępowania, w znaczeniu rozstrzygnięcia o przedmiocie odpowiedzialności karnej oskarżonego co do sprawstwa i winy albo niewinności, a także – na wcześniejszych etapach postępowania, w znaczeniu uprawdopodobnienia pewnych faktów, stanowiących podstawę określonych decyzji procesowych, np. przedstawienie zarzutów popełnienia przestępstwa, umorzenie postępowania przygotowawczego, akt oskarżenia. **Ustalenia faktyczne stanowiące podstawę takich decyzji muszą być w należyтым stopniu poparte dowodami, stwarzając stan prawdopodobieństwa wystąpienia określonego faktu** (zob. R. Kmiecik, Uprawdopodobnienie, s. 49; R. Koper, Stopnie prawdopodobieństwa, s. 162).

5. **Znaczenie zasady.** Zadaniem (funkcją) zasady prawdy materialnej jest stworzenie warunków, w których realne będzie poczynienie prawdziwych ustaleń faktycznych (zob. S. Waltoś, Proces karny, 2008, s. 219).

Dokonanie ustaleń zgodnych z rzeczywistością nie stanowi celu postępowania karnego, a jedynie warunek wydania trafnego, sprawiedliwego orzeczenia. Zasada prawdy materialnej nie ma bowiem bezwzględnego i nadrzędnego charakteru względem innych zasad procesowych. Doznaje ona wielu ograniczeń, wynikających choćby z zasady obrony, a zwłaszcza prawa oskarżonego do milczenia, zasady *in dubio pro reo*, *reformationis in peius*, zakazu określonych metod śledczych czy immunitetów procesowych, co znacznie utrudnia, a czasem uniemożliwia ustalenie prawdy. Przyjęcie, że zasada prawdy materialnej stanowi cel procesu, wiązałoby się z uznaniem, że w wymienionych wypadkach cel procesu nie został osiągnięty, na co nie pozwala treść art. 2 § 1 KPK.

6. **Adresaci zasady.** Dyrektywa wynikająca z § 2 art. 2 KPK adresowana jest do **wszystkich organów procesowych**, które w toku procesu podejmują jakiegokolwiek **rozstrzygnięcia**. Rozstrzygnięcie stanowi zaś element każdej decyzji procesowej, niezależnie od formy procesowej, w jakiej decyzja ta zapada.

7. **Ograniczenia.** Zasada prawdy materialnej nie jest zasadą absolutną i doznaje **wielu ograniczeń**, którymi związane są organy procesowe w docieraniu do prawdy. Ustalenie prawdy materialnej w procesie karnym nie może być dokonywane przy użyciu wszelkich metod i środków działania. Dokonanie prawdziwych ustaleń faktycznych musi przebiegać w warunkach poszanowania ogólnoprawnych zasad praworządności, demokratyzmu, humanitaryzmu i przestrzegania standardów praw człowieka. Wymienione zasady i standardy stanowią granicę, której nie wolno przekroczyć (naruszyć) przy dokonywaniu w procesie karnym ustaleń faktycznych. Stworzenie nieograniczonych możliwości docierania do prawdy w toku procesu karnego musiałoby się wiązać z narażeniem na szwank innych ważnych wartości, takich jak prywatność osoby, konieczność ochrony szczególnych tajemnic prawnie chronionych, bezpieczeństwo państwa, działanie organów władzy publicznej na podstawie i w granicach prawa (por. W. Daszkiewicz, Proces karny, 1994, s. 88; K. Marszał, Proces karny, 2013, s. 107; B. Bieńkowska, w: P. Krużniński (red.), Wykład prawa karnego, 2003, s. 81; S. Waltoś, Proces karny, 2008, s. 216). **Organy i uczestnicy postępowania karnego nie mogą zatem dążyć do ustalenia prawdy materialnej za wszelką cenę.** Ograniczenia w dokonaniu prawdziwych ustaleń wynikają też z zakazów dowodowych (np. art. 178, 178a, 179, 180 § 1, art. 182 § 1 KPK). Możliwości dochodzenia do prawdy w postępowaniu karnym mają osoby prywatne, gdyż stosownie do art. 393 § 3 KPK wolno odczytywać na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje listy oraz notatki.

8. **Dalsze ograniczenia.** Przeszkodę (tame) w dokonaniu prawdziwych ustaleń stanowią również: 1) zakaz prowadzenia ponownego postępowania przeciwko tej samej osobie co do tego samego czynu (*ne bis in idem*); 2) zakaz rozstrzygania na niekorzyść oskarżonego niedających się usunąć wątpliwości (*in dubio pro reo*); 3) zakaz stosowania tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania wobec uczestników postępowania (art. 3 EKPC) oraz innych niedozwolonych metod śledczych (art. 171 § 4 i 5 KPK), 4) immunitety procesowe; 5) zakaz pośredni *reformationis in peius*, zgodnie z którym w razie przekazania sprawy do ponownego rozpoznania wolno w dalszym postępowaniu wydać orzeczenie surowsze niż

uchylone tylko wtedy, gdy orzeczenie to było zaskarżone na niekorzyść oskarżonego albo na korzyść oskarżonego w warunkach określonych w art. 434 § 4 KPK. Nie dotyczy to orzekania o środkach zabezpieczających wymienionych w art. 93a § 1 KK.

Wynikający z zasady prawdy materialnej postulat dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych **limitowany jest zatem obowiązującymi przepisami prawa**, gdyż poszukiwanie prawdy dopuszczalne jest tylko za pomocą środków i sposobów przewidzianych w prawie procesowym i z poszanowaniem ustanowionych przez to prawo gwarancji procesowych (zob. *M. Cieślak*, Polska procedura, 1973, s. 258).

- 37 9. **Zasada prawdy a podział ról procesowych.** Zasada prawdy materialnej nie może być rozumiana jako prowadząca do przełamania podstawowego dla współczesnego procesu karnego podziału ról procesowych. Wymieniona zasada nie może stanowić podstawy do akceptowania bierności (pasywności) oskarżyciela w postępowaniu sądowym i przerzucania na sąd prowadzenia postępowania dowodowego.
- 38 10. **Kontrydiktoryjne postępowanie.** Najlepsze warunki wyjaśnienia prawdy stwarza w **pełni kontrydiktoryjne przeprowadzanie dowodów przed bezstronnym sądem**, albowiem zmusza strony procesowe do podjęcia wysiłku zmierzającego do przekonania sądu o swoich racjach. Osiąganiu prawdy materialnej, jako warunku realizacji zasady trafnej represji, nie sprzyja model ukształtowany ZmKPK z 11.3.2016 r., ponieważ przy braku jakiegokolwiek aktywności ze strony oskarżyciela publicznego zmusza sąd do poszukiwania dowodów umożliwiających wydanie wyroku skazującego.
- 39 11. **Pojęcie zasady prawdy materialnej.** Pojęcie prawdy w określeniu „prawdziwe ustalenia faktyczne” należy rozumieć jako **zgodność ustaleń z określoną i obowiązującą procedurą**. Ustalenia są prawdziwe, gdy zostały udowodnione w sposób przewidziany prawem procesowym. Omawiany przepis nie nakłada na organy postępowania karnego, a zwłaszcza na sąd obowiązku dokonania takich tylko ustaleń faktycznych, które są zgodne z rzeczywistością, gdyż wymaganie to jest niemożliwe do spełnienia, z uwagi na faktyczne i prawne ograniczenia ustalenia prawdy w każdym wypadku (zob. *T. Gizbert-Studnicki*, Prawda sądowa, s. 9–10). Zasada prawdy materialnej nakłada zaś na wymienione organy obowiązek dążenia do dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych, a zatem ustaleń odpowiadających rzeczywistości stanowi rzeczy w zakresie, w **jakim jest to faktycznie i prawnie możliwe**. Wymieniona zasada ma więc charakter optymalizacyjny. Stanowi dyrektywę kierunkową systemu prawa karnego procesowego (zob. *P. Kardas*, Projektowany model obrony, s. 18; *tenże*, Zasada prawdy materialnej, s. 79).

III. Cel postępowania karnego w postaci sprawiedliwości materialnej i proceduralnej

- 40 1. **Sprawiedliwość jako cel procesu karnego.** W doktrynie procesu karnego przyjmuje się, że osiągnięcie stanu sprawiedliwości materialnej sprowadza się do **adekwatnego i słusznego zastosowania norm prawa karnego materialnego**, zaś osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej – do przestrzegania reguł rzetelnego procesu (zob. *S. Waltoś*, Proces karny, 2008, s. 22; *T. Grzegorzcyk, J. Tylman*, Polskie postępowanie, 2011, s. 49). Dostrzega się także potrzebę posługiwania się pojęciem **uczciwego procesu**, albowiem w ten sposób zwraca się uwagę na pewien zespół takich cech procesu karnego, dostosowanych do współczesnych standardów międzynarodowych, które zabezpieczają w nim poszanowanie podstawowych praw jego uczestników, w tym zwłaszcza oskarżonego, a zarazem stwarzają odpowiednie warunki dla sprawiedliwego wyrokowania (zob. *A. Murzynowski*, Istota i zasady procesu, s. 56). Wyraża się więc stanowisko, że celem procesu karnego jest także osiągnięcie stanu **sprawiedliwości proceduralnej**, który oznacza sytuację, w której osoba, przeciwko której lub na rzecz której toczy się proces, nabiera przekonania, że organy procesowe zrobiły wszystko, aby prawu stało się zadość, postępując w stosunku do niej zgodnie z prawem, sumiennie i w najlepszej woli (*S. Waltoś*, Proces karny, 2008, s. 21; podobnie *Z. Sobolewski, M. Rogalski*, w: *G. Artymiak, M. Rogalski, Z. Sobolewski* (red.), Proces karny, s. 23; *J. Skorupka*, Sprawiedliwość proceduralna, s. 57).
- 41 2. **Sprawiedliwość proceduralna.** Przez sprawiedliwość proceduralną rozumie się ukształtowanie przepisów prawa karnego procesowego w taki sposób, który pozwoli na sprawiedliwe rozstrzygnięcie o przedmiocie procesu. W pojęciu tym każde rozstrzygnięcie sprawy, które

nastąpi na podstawie przepisów procesowych ukształtowanych według wymienionych wymogów, będzie sprawiedliwe. W tym znaczeniu pojęcie sprawiedliwości proceduralnej odnosi się do płaszczyzny normatywnej. Stanowi ono refleks prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy. Jeżeli zatem sprawa została rozpatrzona według przepisów prawa karnego procesowego ukształtowanych według wymogów sprawiedliwości proceduralnej, jej wynik jest sprawiedliwy (zob. *P. Wiliński*, *Sprawiedliwość proceduralna*, s. 81 i n.). Natomiast do płaszczyzny stosowania przepisów prawa karnego procesowego odnosi się pojęcie rzetelnego postępowania (zob. post. SN z 25.3.2010 r., VI Kz 85/10, KZS 2011, Nr 2, poz. 66).

3. Rzetelny proces karny. Wymagania rzetelnego procesu karnego, czy w szerszym ujęciu – 42
sprawiedliwości proceduralnej, nie formułują treści decyzji procesowej, która określana jest przez kryteria **sprawiedliwości materialnej**. Wymagania rzetelnego procesu odnoszą się natomiast do sposobu postępowania (procedowania), w którym powinny być respektowane określone zasady niezbędne do tego, aby to postępowanie było sprawiedliwe (uczciwe, rzetelne). Proces powinien być tak prowadzony, aby żadna ze stron nie mogła podnieść zarzutu, że padła ofiarą nieuczciwej gry. Wymogi rzetelnego procesu mają zastosowanie do postępowania zwyczajnego oraz postępowań szczególnych i dodatkowych (incydentalnego, pomocniczego, następczego, uzupełniającego).

Art. 3. [Udział czynnika społecznego]

W granicach określonych w ustawie postępowanie karne odbywa się z udziałem czynnika społecznego.

1. Konstytucyjna podstawa. Zasada udziału czynnika społecznego w postępowaniu została 1
wyrażona w art. 182 Konstytucji RP, według którego **udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości** określa ustawa. Ustawa określać ma zatem zarówno formy udziału obywateli w postępowaniu, jak i zakres tego udziału.

2. Ustawowe granice. Stosownie do art. 3 KPK udział czynnika społecznego w postępowaniu 2
karnym odbywa się w **granicach określonych w ustawie**.

3. Formy udziału. Udział obywateli w postępowaniu karnym wyraża się w **udziale czynnika 3
społecznego w składzie orzekającym sądu oraz w udziale w postępowaniu przedstawiciela społecznego** (zob. *W. Daszkiewicz*, *Proces karny*, 1994, s. 121; *R. Kmiecik*, w: *R. Kmiecik, E. Skrętowicz*, *Proces karny*, 2002, s. 129). Formą udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest również dostęp do publicznie odbywanych rozpraw (tak *K. Marszał*, *Proces karny*, 2013, s. 71; *Z. Gostyński, S. Zabłocki*, w: *R.A. Stefański, S. Zabłocki*, *KPK. Komentarz*, t. 1, 2003, s. 203; *S. Waltoś*, *Proces karny*, 2008, s. 233 i n., który zasadę tę nazywa zasadą współdziałania ze społeczeństwem i instytucjami w ściganiu przestępstw).

4. Uprawnienia ławników. Stosownie do art. 4 PrUSP w sprawowaniu wymiaru sprawiedli- 4
wości obywatele biorą udział przez uczestnictwo **ławników** w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej (§ 1). Przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają takie same prawa jak sędziowie i asesory sądowi (§ 2) i jedynie – jeżeli ustawy nie stanowią inaczej – nie mogą przewodniczyć na rozprawie i naradzie, ani też wykonywać czynności sędziego poza rozprawą (art. 169 § 2 PrUSP). Ławnikom poświęcono w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych odrębny rozdział 7 (art. 158 i n. PrUSP).

5. Przedstawiciel społeczny. Formą udziału czynnika społecznego w orzekaniu jest także 5
instytucja **przedstawiciela społecznego**, w przepisach art. 90–91 KPK.

6. Ograniczenie udziału. Zakres udziału ławników w orzekaniu został drastycznie 6
ograniczony przez ZmKPC z 15.3.2007 r., która jako zasadę wprowadziła **jednoosobowe orzekanie przez sąd pierwszej instancji** (rejonowy i okręgowy) na rozprawie i na posiedzeniu. Wymieniona nowela zachowała udział ławników tylko w sądach okręgowych orzekających jako sądy pierwszej instancji oraz tylko na rozprawach w sprawach o zbrodnie (art. 28 § 2 i 4 KPK).

Ograniczenia udziału ławników w orzekaniu w pierwszej instancji dotyczą także sądów wojskowych. Włączenie do składu sądu wojskowego ławników sądów powszechnych jest możliwe na wniosek oskarżonego (art. 669 § 2 KPK) oraz na wniosek pokrzywdzonego

[Przejdź do księgarni →](#)